

crkva u svijetu

godina XXII • 3 (95) • 1987

ETIČKO-RELIGIOZNA UVJETOVANOST ČOVJEKA I DRUŠTVA

Drago Šimundža

Svijet je, posebno zapadni, odavno pošao svojim putovima. I što se više tehnicizira, to se ubrzanije sekularizira, sanja o apsolutnoj autonomiji i preuzimanju »sudbine u svoje ruke«. Na žalost, ti su putovi, ma koliko bili zanimljivi i u svojim ikarskim težnjama ponosni, u biti manjkavi, jednodimenzionalni. Usprkos Ikarovu iskustvu malo računaju s osnovnom prirodom stvari, s pupčanom niti svog metafizičkog ishodišta i transcendentne zbilje. Zaboravljaju da čovjek nije apsolut nego samo stvorenje, da je sudbinski uvjetovan svojim ishodištem i odredištem, biogenetskim redom i etičkom zakonitošću, iz kojih mu po promislu Božjem proizlazi iskonska vrijednost, osobnost i imanentno dostojanstvo.

Čovjek je, u osnovi, biće koje se kreće svojom nutarnjom stvarnošću. Želi li skladno s njom živjeti, mora je također podržavati i odgajati. Svako odstupanje od toga nužno se prije ili poslije osvećuje. Priroda ne trpi nasilja. Izvrstan je suradnik, dok s njom surađujemo, opasan suparnik, kad je se odričemo.

To nas vraća temeljnoj misli da se čovjek iznutra gradi, sebe i svoj svijet, da su mu duhovni konstituensi bitni. S njima treba računati ne samo kad je riječ o određenim krizama nego također kad je riječ uopće o čovjeku i društvu, odgoju i radu, bilo kojemu uspjehu i napretku.

Po svojoj prirodi vrlo složeni, polivalentni i zahtijevni, društvo i čovjek koji ga čini sve manje brinu o spomenutoj istini. U težnji za jednostranim razvitkom, u naše se doba sve više otuđuju svom izvornom određenju. U želji za konačnom autonomijom polako gube potrebnu ravnotežu.

Pošto-poto žele postići »uspjeh«, osvojiti neosvojivo, promijeniti ili barem zamijeniti ono što se u naravi čovjeka i svijeta ne smije i ne može promijeniti i zamijeniti bez ozbiljnih trauma i posljedica. Neprirodno se, stoga, s jedne strane pretvaraju u biro-tehničke automate, neke vrste strojeve i brojeve, dok se s druge, trgajući pupčanu nit svog transcendentnog odnosa i usmjerenja, toliko fiktivno apsolutiziraju da jednostavno zaboravljaju na svoje temeljne danosti i zadanosti, na duh i duhovne vrednote koje ih bitno određuju.

Ne bismo smjeli biti pesimisti. I nećemo. Ali pogledamo li dugoročnije u našu stvarnost, u retrospektivi i perspektivi, vidjet ćemo kako su krhke nade i obećanja na kojima gradimo svoju budućnost. A nije samo u pitanju gospodarska problematika. Dapače. Ona je samo u mnogočemu odraz i mjerilo drugih, po našem mišljenju osnovnijih propusta i krivih postavki.

Ovdje ćemo se zato osvrnuti na u dobroj mjeri zapostavljeni faktor duhovnih potencijala u nama i našoj povijesnoj kulturi. Riječ je prije svega o čovjeku kao etičkom biću i u vezi s tim o etičkim i religioznim »resursima«, jer su temelj i potpora osobnom, obiteljskom, narodnom i društvenom razvoju i rastu.

Nećemo poći od pretpostavke da suvremeni pokreti i njihove emnicipirane ideologije zanemaruju čovjeka. Naprotiv, vjerujemo da im je čovjek, štono riječ, na srcu. Ali, znamo također, iskustvo to pokazuje, da stvari ne idu kako bi trebale ići. Usprkos nadvladanim pozitivističko-materijalističkim teorijama i lošoj praksi, naš se svijet još uvijek vrti u svom starom krugu, tražeći uzaludno nove alternativne kriterije i vrednote, koji u svojoj parcijalnosti i fiktivnosti ostaju na pola puta; jednodimenzionalni su. Duh se i čitava duhovna sfera, od humanosti i etosa do religioznosti i kulture, zapostavljaju, stavljaju u drugi red ili, u najbolju ruku, fragmentarno podržavaju kao »nadgradnja«.

Suvišno je dijeliti čovjeka. Ali, kad bismo ga dijelili: ima li što primarnije i važnije od njega samoga, od njegova bitka, duha koji ga čini onim što jest u postojećem redu bića i stvari? Stara je misao da čovjek u svemu djeluje kao jedinstveni individuum, da su svi njegovi čini psiho-somatski tkani i protkani. Stoga, ako želi skladno djelovati, mora se kao cjelina međusobno podupirati i ravnomjerno razvijati. To uključuje duhovne i materijalne stvarnosti i potrebe, fizičke moći i duševne potencijale.

Društvo također! I ono živi i djeluje na principu »zatvorenog kruga«, fizičko-moralnog sociološkog entiteta, koji se ne može graditi na voluntarističkim tehnokracijama i prisilama, nego na humanim etičkim načelima, što izvire iz same prirode stvari, svrhe i funkcije društvene zajednice. Inače se, i tu, pogreške osvećuju.

Već poodavno su različite tendencije i nazori, posebno pozitivističko-pragmatični, sve svoje nade usmjerili prema konkretnosti i ovostranosti. Pokušavali su — često u dobroj namjeri, poput Sokrata koji je vjerovao da je spoznaja nužno u službi etosa — na različite načine, raznim mjerama i metodama, od prosvjetiteljske do idejno-ideološke,

represivne i administrativne, graditi novi svijet. Zazirući od transcendentne mistike, etike, duhovne edukacije, kulture i religije, izmišljali su i stvarali svoje mistike, etike, kulture, edukacije i religije. Zaboravljali su i zaboravljaju da se bilo čije perspektive i alternative, žele li čovjeku dobro, ne smiju odreći povijesnih postignuća i iskonskih duhovnih vrednota, da moraju računati s kompletnim čovjekom, s tijelom i dušom.

Svijet se, doista, mijenjao i mijenja. No nije ga u tim promjenama pratilo i još uvijek ne prati potrebno ravnovjesje; nisu usporedno tekli i ne teku razvojni tokovi. Materijalna je strana prevagnula nad duhovnom, vanjšina nad nutrinom, društvo nad čovjekom. Spontano se, stoga, promicao i promiče hedonistički mentalitet, proizvodni procesi i duhovna stagnacija. Namjesto čovjeka gradio se izvanjski svijet, stvarao novi poredak i potrošačka svijest.

Takav je postupak, usprkos svim oporbama, donio novu klimu — na duhovnom i odgojnom području vrlo ulceroznu — koja emanira iz postojećeg nimbusa društvenih pozicija, idejnih koncepcija, osobnog i klasnog sebeljublja, individualnih opcija i životnih potreba. Dugotrajni amalgam postojećih uvjetovanosti toliko se učvrstio te prijeteći da polako prijede od socio-političke u bio-genetsku kategoriju. Manjak etičke svijesti i osobne izgradnje spontano čini da se ljudi, s vremenom, uz humor i pasivnost, mire s postojećim stanjem i konformiraju s javnim mišljenjem. To se već generacijama događa i prijeteći nasljedstvom.

Baš taj »manjak« etičke svijesti postavlja se kao temeljni problem i izazov. Kako nadvladati postojeće stanje i pobuditi odgovornost? Sporadične rasprave o bio-etici, socio-etici, etici rada, profesionalnoj etici, obiteljskoj etici, etici odgovornosti, itd. pobuđuju zanimanje, ali, budući da je opća klima, odgoj i javno mišljenje bez čvršće etičke orijentacije, stvari se teško mijenjaju; alternativne ponude i pozivi ostaju samo na pukim obećanjima.

S ovim dolazimo k temeljnom pitanju pred kojim stoji suvremeni svijet: hoćemo li odgajati etičku dimenziju u čovjeku i društvu ili ćemo zazirući od nje stvarati relativističke kodekse alternativne etike na osnovi ideoloških, voluntarističkih polazišta? Odgovor nije jednostavan, ali se, očito, sam od sebe nameće. Jer, unatoč različitim shvaćanjima i čovjeka i društva, jasno je da se, osnovna ljudska, etička humano-moralna načela moraju poštivati. I to ne samo verbalno već praktično, sustavno i javno.

Nećemo zastupati mišljenje da je religiozni etos jedini etos, ili da samo religiozni praktikant, teist, može biti etičan čovjek. Mi polazimo od jednog drugog uvjerenja: da je svaki čovjek etički i religiozno disponibilan, da nam je genetski, u naravi dan temeljni »supstrat« — etičnost i religioznost bitno su antropološke kategorije, čovjek je etičko i religiozno biće — a da je na nama, pojedincima i društvu, kako ćemo ga i koliko ćemo ga prihvatiti, savjesno podupirati, razvijati i vršiti.

Nativistička i empiristička shvaćanja imaju i ovdje svoja uporišta i svoja ograničenja. Činjenica da je čovjek etičko, odnosno religiozno biće ne niječe drugu činjenicu da je čovjek baš na osnovu toga pozvan

da te važne označnice svog bitka odgaja i razvija jednako kao što odgaja i druge kvalitete od intelekta i fizisa do emotivno-estetskih sposobnosti.

Vrijeme je da suvremeni čovjek i društvo shvate svoj položaj, svoju sudbinsku uvjetovanost. Ekologija je samo dio istinske borbe za ljudski opstanak. Ni ona se ne može voditi ili, točnije, uzalud ju je voditi ako se društvo kao cjelina ne potruži oko vlastite duhovne izgradnje putem temeljitije revalorizacije čovjeka kao osobe i prihvaćanja stvarnih vrednota u privatnom i javnom životu. Etos i religiosum ne bi smjeli biti na posljednjem mjestu, potisnuti samo u »privatnu« sferu. Budućnost se ne može stihijski graditi. Odgoj se i kultura neće nikada polovično afirmirati. Zbog toga, ma tko što htio i mislio, ne misli dobro i ne radi dobro, kad u širokoj društvenoj stvarnosti zaboravlja na etički i religiozni kod ljudske naravi. On je snažan faktor svijesti i odgovornosti. Tamo gdje se zanemaruje, postiskuje ili jednostavno prešućuje teško je graditi i uspješno raditi. Jer, to nije nikakva nadgradnja; to je u stvari baza, osnova, na kojoj se i s kojom se sve drugo u ljudskoj sferi gradi i potvrđuje. S njim se — sa spomenutim kodom religiosuma i etosa — ostvaruje čovjek i njegove težnje, društvo i njegove vrednote.

LE FONDEMENT ETHICO-RELIGIEUX DANS L'HOMME ET DANS LA SOCIÉTÉ

Résumé

On y traite de la situation actuelle par rapport aux valeurs fondamentales dans l'homme et dans la société. A cause de certains courants matérialistes, positivistes et pragmatistes, des forces matérielles l'emporte sur celles de l'âme et de l'esprit. Des crises sont évidentes. C'est pourquoi l'auteur met en relief des valeurs éthiques et religieuses comme des valeurs fondamentales, qu'on doit révaloriser. Elles sont, conclut-il, de ressources essentielles pour l'épanouissement de l'homme et pour le progrès de la société.